

розвиток неможливий без реального просування людства до ноосфери. Для виживання наше суспільство має істотно змінити характер своєї діяльності на планеті, весь спосіб життя. Для цього людство має ставати дедалі розумнішим, а колективний розум соціуму – концентруватися насамперед на науці, яка повинна слугувати інтересам усіх жителів нашої планети, як сучасних, так і майбутніх поколінь. Ноосферну цивілізацію варто розглядати, як мету розвитку людства; шляхом досягнення цієї мети має сталий розвиток.

Отже, теорія ноосферного розвитку є важливим елементом теорії розвитку цивілізації. Вона розглядає вплив людини на довкілля як головну рушійну силу розвитку цивілізації, що є цілком логічним з огляду на формування глобальної екологічної кризи. Водночас ця теорія є не лише теоретико-філософською, а і науково-практичною основою подальшого розвитку цивілізації, вона дає інструменти гармонізації потреб людського суспільства з можливостями біосфери і пріоритетизації екологічних цінностей.

Список використаних джерел

1. Вернадский В. И. Автотрофность человечества // Владимир Вернадский. Жизнеописание. Избранные труды. Воспоминания современников. Суждения потомков / В. И. Вернадский. – М.: Современник, 1993. – С.462–520.
2. Вернадский В. И. Научная мысль как планетное явление / В. И. Вернадский. – М.: Наука, 1991. – 271 с.
3. Вернадский В. И. Про науковий світогляд / В. И. Вернадський; пер. М. Кратко. – К.: НАН України, Центр гуманіт. освіти, 1996. – 56 с.
4. Вернадский В. И. Хімічна будова біосфери Землі та її оточення / С. В. Волков та ін. – К.: Нац. акад. наук України, Коміс. з наук. спадщини акад. В. І. Вернадського, Ін-т заг. і неорган. хімії ім. В. І. Вернадського, 2012. – 506 с.
5. Жульков М. В. Ноосферное развитие человечества. Социально-философский анализ / М. В. Жульков. – Saarbrücken: LAP Lambert Academic Publishing GmbH & Co. KG, 2012. – 187 с.
6. Казначеев В. П. Учение В. И. Вернадского о биосфере и ноосфере / В. П. Казначеев. – Новосибирск: Наука, 1989. – 248 с.
7. Моисеев Н. Н. Высокое соприкосновение: Общество, человек и природа в век микроэлектроники, информатики и биотехники / Н. Н. Моисеев, И. Т. Фролов // Вопр. философии. – 1984. – №9. – С.24–41.
8. Моисеев Н. Н. Расставание с простотой / Н. Н. Моисеев. – М.: Аграф, 1998. – 480 с.
9. Моисеев Н. Н. Универсум. Информация. Общество / Н. Н. Моисеев. – М.: Устойчивый мир, 2001. – 200 с.
10. Моисеев Н. Н. Человек и Ноосфера / Н. Н. Моисеев. – М.: Молодая гвардия, 1990. – 351 с.
11. Смирнов Г. С. Ноосферное сознание и ноосферная реальность: Философские проблемы ноосферного универсума / Г. С. Смирнов. – Иваново: Ивановский государственный университет, 1998. – 244 с.
12. Соколов С. В. Социологи истории. Монография / С. В. Соколов. – М.: вид-во «Прспект», 2017. – 411 с.
13. Печчеи А. Человеческие качества / А. Печчеи. – М.: Прогресс, 1985. – 312 с.

References

1. Vernadskiy V. I. Avtrotrofnost cheloveka // Vladimir Vernadskiy. Zhizneopisanije. Isbrannye trydi. Vospominanija sovremennikov. Syzhdenija potomkov / V. I. Vernadskiy. – M.: Sovremennik, 1993. – S.462–520.
2. Vernadskiy V. I. Naychnaja misl kak planetarnej javlenije potomkov / V. I. Vernadskiy. – M.: Nayka, 1991. – 271 s.
3. Vernadskiy V. I. Pro naykovij svitoglad / V. I. Vernadskiy; per. M. Kратko. – K.–NAN Ukraini, Centr gymanitar.osvitu, 1996. – 56 s.
4. Vernadskiy V. I. Himichna bydova biosferi Zemli ta jiji otocennia / S. V. Volkov ta in. – K.: Nac.akad.nayk Uktajini, Komis. Z nayk.spadchini akad.V. I. Vernadskogo, In-t zag. I neorgan.himiji im.V. I. Vernadskogo, 2012. – 506 s.

5. Zhylkov M. V. Noosferoje razvitije chelovechestva. Socialno-filosofskiy analiz / M. V. Zylkov. – Saarbrücken: LAP Lambert Academic Publishing GmbH & Co. KG, 2012. – 187 s.

6. Kaznacheev V. P. Ychenije V. I. Vernadskogo o biosphere I noosfere / V. P. Kaznacheev. – Novosibirsk: Nayka, 1989. – 248 s.

7. Moiseev N. N. Visokoje soprikosnovenije: Obchestvom chelovek i priroda v vek mikroelektroniki, informatiki i biotajniki / N. N. Moiseev, I. T. Frolov // Vopr.filosofii. – 1984. – №9. – S.24–41.

8. Moiseev N. N. Passtavanije s prostotoj / N. N. Moiseev. – M.: Agraf, 1998. – 480 s.

9. Moiseev N.N. Yniversum. Informacija. Obchestvo / N. N. Moiseev. – M.: Ystojchivij mir, 2001. – 200 s.

10. Moiseev N. N. Chelovek I Noosfera / N. N. Moiseev. – M.: Molodaja gvardia, 1990. – 351 s.

11. Smirnov G. S. Noosferoje soznanije I nosfernaja realnost: Filosofskije problem noosfernogo univertsyuma / G. S. Smirnov. – Ivanovo: Ivanovskij gosydarstvennij universitet, 1998. – 244 s.

12. Sokolov S. V. Sociologia istorii. Monografia / S. V. Sokolov. – M.: izd-vo «Prospekt», 2017. – 411 s.

13. Pechcheji A. Chelovecheskije kachestva / A. Pechchei. – M.: Progress, 1985. – 312 s.

Perga T. Y., PhD (History), senior researcher of the State Institution «Institute of World History of National Academy of Sciences of Ukraine» (Ukraine, Kiev), pergatatiana@gmail.com

Noospheric approach to the development of civilization – new paradigm?

The principles of the noosphere approach to the development of civilization, developed in the theory of V. I. Vernadsky has investigated. Its distinction from the formation and civilization approaches to the development of human society, and the technocratic approach to its periodization has shown. Noospheric development has seen as a new higher level of social development. Its driving forces are the scientific thought, labor and social organization of mankind. It has proved that noospheric consciousness becomes the basis for the formation of noospheric civilization, the collective mind – its information dominant. In this context, the role of science is significantly increasing. The idea of the «noospheric conflict» which mean the contradiction between the material and the spiritual (intellectual) components of the world-historical process is developed. It is concluded that the main tendency of the development of the noosphere approach at the end of the XX century – the beginning of the XXI century is the search of mechanisms for balancing and harmonizing the development of mankind, which is developed in the theories of exhaustion the biosphere resources, co-evolution, sustainable development etc.

Keywords: noosphere, civilization, noosphere consciousness, V. I. Vernadsky, M. M. Moiseev, coevolution, sustainable development.

* * *

УДК 796.011

Пінчук Є. А.,
доктор філософських наук, професор, завідувач
кафедри соціально-гуманітарних дисциплін,
Національний університет фізичного виховання
і спорту України (Україна, Київ), liga.viktoria@ukr.net

Колядич Е. В.,
абсельвент, Національний університет фізичного
виховання і спорту України (Україна, Київ),
Mikhail-ibragimov@ukr.net

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ В ІСТОРІОСОФСЬКОМУ ДИСКУРСІ

Розглядаються проблеми становлення і сучасного розвитку фізкультурно-спортивного світогляду в якості смислотворчої культурологічної його цінності як важливого конструкта гуманізації історичного процесу. Мова йде про необхідність формування привабливого ставлення до спорту та занять фізичною культурою як необхідної умов формування життєвої позиції молоді. В контексті «філософії спорту» досліджується проблеми соціальної ролі, яку на різних історичних етапах відігравав спорт і фізичне виховання в уяві людей про силу і красу власної тілесності, її змісту та призначення.

Ключові слова: спорт, фізичне виховання, смисл, цінність, історіософія, фізкультурно-спортивний світогляд.

Людина завжди знаходиться в пошуках смислу своєї діяльності, чим пояснюються її інтереси, тобто те, що вона цінує, куди спрямовує, проектує, орієнтує своє життя. Виникає питання, яке ж в такому разі, несе

в собі смислове навантаження фізична культура і спорт в онто – і в філогенезі?

Завдання надзвичайно складне і вимагає широкого культурно–цивілізаційного огляду, який постійно здійснюється вченими і філософами і, на жаль, не завжди спільними зусиллями, що призводить до відсторонення, а інколи і протистояння в теорії спорту, теорії фізичного виховання, з одного боку, а з іншого – в філософії. Філософія спорту має подолати такий стан, оскільки «онтологічно культура є не чим іншим, як внесенням в світ смислу, і вже одним цим – перетворенням світу і *самозміною суб'єкта культури*», бо на думку відомого російського вченого М. М. Бахтіна, «вкрай невідалими є спроби визначити культуру через її «анатомію», структуралізацію на зразок матеріальної структури, а не в якості специфічного людського смислового відношення» [2]. Якщо теоретики фізичного виховання і теоретики спорту констатують їх як частину цілісної загальної культури, то філософія спорту розглядає смислову їх взаємодію у органічній єдності філософського і фізкультурно–спортивного світогляду, притаманного людині і неподільній, як живій істоті, особі спортсмена.

В контексті філософії спорту [6] наголосимо, що спорт і фізичне виховання в нашому варіанті розглядаються як світоглядно–філософська, а не виключно наукова (методологічна) проблема. Наука має обмежений смисл для людини і, як свідчить історія, не може долати граничні основи її буття, за будь–яких її намаганнях до передбачення чи прогнозування. Наукові злеті можуть більше шкодити ніж приносити користь, якщо вони філософсько–світоглядно не осмислені. Людина сама собі може бути не лише найкращим порадиником, а найлютішим ворогом, якщо вона нехтує світоглядними цінностями, в даному випадку фізкультурно–спортивними і зосереджує увагу на тимчасові дріб'язкові цивілізаційні спокуси оманливого і підступного комфорту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій стосовно іноваційності поставленої проблеми дозволяє акцентувати:

а) теоретиками спорту і фізичного виховання сформований достатньо потужний арсенал історичної науки, яка містить в собі широкий діапазон філософських роздумів (історіософію) і «знакомит читателя с происхождением и распространением в мире средств, форм, методов, идей и систем физического воспитания и спорта, существующих в различные периоды человеческого общества. История рассматривает физическую культуру и спорт как органическую часть всей человеческой культуры, воспитания и образования людей, подготовки их к трудовой и военной деятельности» [8, с. 9].

б) в останній час історична проблематика в фізкультурно–спортивній науці інтенсивно розвивається в дослідженнях, присвячених становленню і функціонуванню різних громадських, спортивних організацій і товариств, творчій діяльності окремих видатних спортсменів і спортивних діячів, зокрема МОК, МСО. При цьому значно посилюється у висновках вчених цивілізаційно–культурологічна значущість спорту, його вплив на стан загальної культури кожного суспільства та історико–глобалістському масштабі і у ціннісно–

смислового впливі на життєдіяльність сучасної особистості. Н. Є. Пангелова пише: «Фізичну культуру можна визначити як сукупність досягнень суспільства у створенні і раціональному використанні спеціальних засобів, методів і умов цілеспрямованого фізичного та духовного удосконалення людини» [12, с. 11].

в) видатною подією у вітчизняному та світовому історико–спортивному наукознавстві є 2–х т. видання «Олимпийский спорт» під редакцією В. М. Платонова, М. М. Булатової, С. Н. Бубки, в якому докладно і всебічно обгрунтовано і проаналізовано періодизацію олімпійського руху від його зародження, розвитку і занепаду до сучасності в контексті соціально–політичних і економічних подій і по суті сформульовано гуманістичний смисл його історіософії. «В современном олимпийском движении спортивная, воспитательная и образовательные стороны теснейшим образом переплелись с социальными–философскими, экономическими и политическими реалиями, что сделало его универсальным явлением...» [11, с. 9]. Невідкладним завданням постає соціально–педагогічна проблема «сделать спорт вдохновением для молодых людей с тем, чтобы они осознали его значимость в своей жизни», – сказав у вітальному слові з цього приводу президент МОК Жак Рогге [там само, с. 8].

г) посилюється активізація молодих вчених–істориків, що розширює діапазон культурно–смислової інтерпретації попередніх та сучасних ціннісних орієнтацій людей на спорт, культуру фізичної тілесності, досвіду громадського піднесення фізичної вправності людей до ідеологічного узагальнення їх смислу як соціокультурних феноменів. Зокрема, в роботах Г. М. Артюхова, С. Н. Бубки, О. Дьоміної, С. П. Козіброцького, О. Т. Литвина, О. О. Лях–Породько, В. В. Файдевича та ін. приділяється увага державно–організаційній ролі спорту, громадських фізкультурних товариств і рухів з точки зору їх історико–філософського культурологічного осмислення. Ю. А. Тимошенко в історичних студіях пише про азарт, з яким долали спортсмени в післявоєнні роки «величезні труднощі: бідність, брак найнеобхіднішого, відсутність інвентарю – аби займатись улюбленою справою» [15].

Хоча у всіх названих напрямках історичної гуманітарної складової фізкультурно–спортивної науки в тій чи іншій мірі присутній історіософський компонент, все–таки спеціальних досліджень з цієї тематики в Україні поки що автору не відомі. В російській літературі в останній час подібні розвідки здійснили Валерій Штейнбах, Олексій Киласов. Про смислову взаємодію спорту і загальної культури йдеться також в окремих монографічних і дисертаційних філософських роботах. Так, В. Б. Барабанова (Москва), говорячи про «різнібічні модифікації спортивної свідомості і практики, базових ціннісно–нормативних структур спорту», ставить завдання «звернутись до їх глибинних смислових каркасів, тобто виявити ті культурологічні смисли, проекцією котрих є спорт. Потрібно розглянути базові категоріальні і світоглядні засади спорту [1]. Ю. Н. Мазов (Уфа) стверджує: «Спорт унікальне смислове і духовне явище. Смисл спорту є нерозумне поєднання духовної і тілесної сторін буття. Спортсмен «думає» всім тілом, поєднує думку і почуття. Спортивне дійство – це якась тілесна інтенціональність, своєрідна

«пісня серця» [10]. Тим паче, дослідники говорять, що «класична теорія спорту, що зародилася в 50–60-х рр. як теорія спортивного тренування, до нашого часу так і не змогла вийти за рамки педагогічної теорії побудови тренувального процесу» [13].

Отже, для подолання негативних явищ у ставленні різних категорій населення до спорту і фізичної культури необхідно розглянути в контексті їх сучасного філософського виразу у співвідношенні понять «культури», «цінності» і «смыслу».

Слово «смысл» в етимологічному значенні тлумачиться в трьох ракурсах: 1) уявлення, 2) внутрішнього змісту, 3) призначення [14, с. 813].

Мета дослідження: концептивно показати процес формування культурно – історичної цінності фізичної культури і спорту з давніх часів і до наших днів «Будь яка жива особа є так чи інакше міф», – вираз знаменитого російського вченого А. Ф. Лосєва може бути відправним положенням в розумінні міфологічної сутності спорту на рівні його повсякденного сприйняття у вигляді образної *уяви* [9, с. 90].

Спорт – започатково міфологічний за своїм смыслом, оскільки створює *тілесний образ* людини як зразок для наслідування і концентровано відображає весь апофеоз досягнутої матеріальної і духовної культури. Фізичне виховання має інше смыслове навантаження – *корегування співрозміненості людської тілесності*, яка постійно порушується в процесі життя і відновлюється завдяки застосування науково-виваженої методики рухової активності. За радянських часів гімнастика, що становила основу «фізкультури», не ототожнювалася зі спортом. Відповідні підручники підкреслювали: «Якщо в спорті та іграх вправи запозичені із життя, то в гімнастиці вони як правило підібрані спеціально, щоб можливо точніше впливати на людину. Якщо в будь-якому виді спорту використовується відносно вузьке коло фізичних вправ, то в гімнастиці кількість вправ буквально не піддається обліку» [5, с. 4].

Спільним для спорту і фізичного виховання була їх спрямованість на розвиток культури фізичної тілесності людини, але вони по-різному символізували її в суперечливому, не прямолінійному культурно-цивілізаційному процесі. В залежності від визначення місця і ролі людини в історії, а саме: розглядалась вона як засіб чи як її мета, суспільним ідеалом та смысловою цінністю ставав або спорт, або гімнастичне фізичне виховання, яке з древніх часів знаменувало тілесну і духовну єдність людини з природою, цілісність природного і духовного універсіуму і мало космогонічний смысл.

З того часу як культура здобувала цивілізаційні форми, наслідком було поглиблення розриву органічної єдності людини з природою, обтяжування внутрішньої духовної і тілесної узгодженості організму людини. У філософії зміст логіки цього процесу складає боротьба за здатність до виживання, збереження соціуму як умови людського існування, а тому спорт і фізичне виховання виконували різновекторні соціальні призначення: спорт містифікується із силою, а гімнастика символізується із красою. Спорт – це цивілізоване обрядове жертвоприношення здоров'я людей, а гімнастика – є опікування про гармонійність і рівномірність, міфологічну доцільність людського організму і його окремих частин.

Олімпійські ігри древньої Греції заклали фундамент спортивного руху у всіх його наукових вимірах і культурологічних смислах. Гра – це культурно-антропологічний атрибут, який відображає в тілі людини гру стихійних сил природи і стверджує її універсальну цілісність. Агоністика пронизує всі сфери життєдіяльності греків – філософію, поезику, риторику, маєвтику, математику, політику тощо. Навіть криваве гладіаторство також називалося грою.

Агон – запозичений, як і всі інші проєкції з попередньої культури, де більше була виражена гра, а змагальність не була яскраво виражена, оскільки родове мислення не сприймало індивідуального як відокремленого «Я». Вигнанці довели гру до крайнощів протистояння і вважали, що всякого роду змагання під час яких учасники виділялися своїми досягненнями є однією з форм улесливого ставлення до богів. Тобто, змагання відбувалося перед антропоморфними персоналіями пантеїстичної релігії. «Дух соревнования, борьбы, агонистики, без которого нельзя понять весь уклад жизни древней Еллады, находила оправдание уже в мифах, ведь и олимпийским богам и богиням не чужды были соперничество, состязания», – пише Л. Винничук [4, с. 397].

Агон – це грайливо-змагальний спосіб виживання вигнанців із других поселень та стиль думки й поведінки кожного із них, боротьба за власний «статус-кво» ображеного і приниженого «Его». А тому наукові суперечки, які періодично виникають щодо *гри і змагальності*, як сутнісний рис спорту, не мають підстав. Як і історичні перипетії не супроводжували в подальшому Олімпійські ігри, не заперечним фактом залишається те, що саме вони, а не якісь інші види діяльності **вирішили національну трагедію греків у формуванні їх етносу** і знаменували з допомогою філософії та інших культурологічних чинників ствердження західноєвропейської цивілізації. До того ж, почасті давньогрецькі філософи зневажливо ставились до спортивних змагань, які на їх думку завдавали шкоди моральному розвитку молоді.

Як відомо, філософ Ксенофан, учень Піфагора, заявляв: «Фізична досконалість кулачних бійців, п'ятиборців, атлетів не дає державі хороших законів, а тому «дóлжно» в першу чергу піклуватись про виховання мудрості» [7, с. 79]. Сенека вважав, що видовища, якими супроводжувались змагання, «згубні для добрих норівів», оскільки вони приносять насолоду, а «через насладження еще легче прокрадываются к нам пороки». В той же час знаменитий стоїк пропагував помірність гімнастичних вправ (Сенека. Моральные письма к Луццилию).

На фоні політичної, інтелектуальної та військової кризи, яка виникла у V ст. до н.е., греки почали з підозрою ставитись до «книжної освіченості» і шукати інших символів добродетності. Бог, на їх думку, недоброзичливо ставиться до них за агресивність і кинув їх напризволяще, але й в тих історичних умовах позбутися войовничого духу за допомогою культивування однієї зухвалої фізичної сили не могли. Необхідні були інші атрибути єднання, що принесло б стабільність. Кінік Антисфен вважав, що багатство, як ознака щастя аристократів, і здоров'я, що закріплювалося гімнастикою позбавлено всякої цінності.

Мудрість, як надзвичайна ознака грека, втрачала ореол святості. Ані сила, ані мудрість греку не приносять успіху та щастя в житті. В популярній трагедії Еврипіда «Медея» звучить характерна для того часу патетика: «Не следует здравомыслящему человеку воспитывать своих детей чересчур мудрыми, так как, кроме имеющейся у них праздности, они становятся предметом зависти граждан» (Еврипид, Медея, 294–297).

За беззаперечною порадою Дельфійського оракула, до якого звернувся Іфіт, цар невеличкого полісу Елліди, на території котрого знаходилась найбільша гірська вершина Олімпія, започаткував Олімпійські ігри, які були догідливі богам. Оливкова пальма – символ праці та олімпійський вогонь – символ життя, що були атрибутикою Панелінських ігор, в кінці кінців угамував нескінченні і жорстокі войовничі родоплемінні пристрасті. «Можно было бы исписать еще немало страниц, передавая различные версии появления Олимпийских игр, но все эти версии, чаще всего мифологического происхождения» [16, с. 6].

Спорт, від древніх Олімпійських ігор до нашого часу, пройшов великий і тяжкий шлях свого розвитку, знає час піднесення і занепаду, але він завжди символізує не легкі і підступні, криваві та героїчні терени незавершеності людського буття. Сходження на Олімп уподібнюється сходженню на Голгофу, в чому проєктуються його культурологічний зміст.

Звідси – різко полярні оцінки з боку філософів супроводжують всю історію спортивних ігор, змагань, починаючи зі стародавньої агоністики і до наших днів. Сократ, наприклад, не без іронії та заздрості перед винесенням смертельного вироку за розбещення молоді і божественну претензійність нарікав, що на його честь «варто було б дати такий урочистий обід, який влаштовується переможцям Олімпійських ігор», а не карати за вільнодумство. Але як не дивно долі філософів та олімпійських чемпіонів почасти не тільки перепліталися, але й були схожі одна на одну своєю сміливістю, жертівністю, трагічністю, шанобливістю, їх уславленнями та падіннями. Подейкують, що Піфагор, Платон, Геракліт теж були олімпійськими чемпіонами, хоча цьому не має історичних підтверджень, бо в часі їх життя і творчості не співпадають».

Висновки. Не вдаючись до історичних подробиць в даному контексті підсумуємо, що мифологічний зміст спорту двоякий. З одного боку, він виходить із синкретичної культури філософсько-релігійного світосприйняття людської тілесності, де цілісність духовного і тілесного досягалася певними фізичними вправами, що дозволяють людині пізнати свою карму, знайти стан самоозарення, знайти вищий екстаз в нирвані, в самозреченні, в злитті з Брахманом. Китайський даосизм продовжує давню традицію повчаннями індивідуального «де» знаходження шляху до всезагальної гармонії світу. З іншого, спорт уособлює жертвенну героїзацію людського буття, яке всупереч природній організації, здійснює виклик творцю щодо завершеності фізичної побудови організму людини і закликає до виходу за межі існуючого. Сила духу, яким наділений спортсмен, будоражить тілесну земну істоту, не дає їй спокою, захоплює перспективою, в якій проєктуються нескінченне життя. Спортсмен

має завжди знаходитись в ореолі слави як носій такої трансцендентальної ідеї, адже лише релігія дає людині надію на вічне життя.

Список використаних джерел

1. Барабанова В. Б. Спорт как проекция культурных смыслов / В. Б. Барабанова // Философия права. – 2007. – №2. – С.81–84.
2. Баткин Л. М. О некоторых условиях культурологического подхода / Л. М. Баткин // Античная культура и современная наука. – М.: Наука, 1985. – С.305.
3. Визитей Н. Н. О методах и формах научной дискуссии: без претензии на полное освещение вопроса (иронические заметки) / Н. Н. Визитей // Теория и практика физической культуры. – 2011. – №3. – С.50–54.
4. Винничук Л. Люди, нравы и обычаи Древней Греции и Рима / Л. Винничук. – пер. с польск. В. К. Ронина. – М.: Высш. шк., 1998.
5. Гимнастика. Учебник для техникумов физической культуры. Под ред. М. Л. Украна и М. Л. Шлемина. – М.: ФиС, 1977.
6. Ібрагімов Михайло Аксиологія спорту і фізичного виховання в концепті «спортивного інтересу» та «спортивного егоїзму» / Михайло Ібрагімов // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2011. – №4.
7. Куманецкий Казимеж История культуры древней Греции и Рима / Казимеж Куманецкий – пер. с пол. – М.: Высш. шк., 1990.
8. Кун Л. Всеобщая история физической культуры и спорта / Кун Л. – перев. с венгерского под общ. ред. В. В. Столбова. – М.: Радуга, 1982.
9. Лосев А. Ф. Диалектика мифа / А. Ф. Лосев. – М.: Наука, 1930.
10. Мазов Н. Ю. Смысловое и экзистенциальное измерение спорта / Н. Ю. Мазов // Медицина и образование в Сибири. – 2008. – №3. – С.19.
11. Олимпийский спорт: 2 т. / В. Н. Платонов, М. М. Булатова, С. Н. Бубка [и др.]; под общ. ред. В. Н. Платонова. – К.: Олимп. л-ра, 2009. – Т.1.
12. Пангелова Н. Є. Історія фізичної культури / Н. Є. Пангелова. – Навч. посібник. – Освіта України. – 2010.
13. Сутула В. А. Некоторые противоречия в развитии современной теории спорта / В. А. Сутула, Ян Цзинь-тянь // Теория и практика физической культуры. – 2001. – №4. – С.16–17.
14. Сучасний тлумачний словник української мови: 65 000 слів / За заг. ред. д-ра філолог. наук, проф. В. В. Дубічинського. – Х.: ВД «ШКОЛА», 2006.
15. Тимошенко Ю. Соціально-гуманітарна складова в системі підготовки фахівців фізичного виховання і спорту / Ю. Тимошенко // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2007. – №3. – С.120.
16. Штейнбах В. Л. От Олимпии до Москвы / В. Л. Штейнбах. – М.: Дет. лит., 1980.

References

1. Barabanova V. B. Sport kak proekcija kul'turnykh smyslov / V. B. Barabanova // Filosofija prava. – 2007. – №2. – S.81–84.
2. Batkin L. M. O nekotorykh uslovijah kul'turologicheskogo podhoda / L. M. Batkin // Antichnaja kul'tura i sovremennaja nauka. – M.: Nauka, 1985. – S.305.
3. Vizitej N. N. O metodah i formah nauchnoj diskussii: bez pretenzii na polnoe osveshhenie voprosa (ironicheskie zametki) / N. N. Vizitej // Teorija i praktika fizicheskoj kul'tury. – 2011. – №3. – S.50–54.
4. Vinnichuk L. Ljudi, nrawy i obychai Drevnej Grecii i Rima / L. Vinnichuk. – per. s pol'sk. V. K. Ronina. – M.: Vyssh. shk., 1998.
5. Gimnastika. Uchebnik dlja tehnikumov fizicheskoj kul'tury. Pod red. M. L. Ukrana i M. L. Shlemina. – M.: FiS, 1977.
6. Ibragimov Myhajlo Aksiologija sportu i fizychnogo vyhovannja v koncepti «sportyvnoho interesu» ta «sportyvnoho egoi'zmu» / Myhajlo Ibragimov // Teorija i metodyka fizychnogo vyhovannja i sportu. – 2011. – №4.
7. Kumanec'kij Kazimezh Istorija kul'tury drevnej Grecii i Rima / Kazimezh Kumanec'kij – per. s pol. – M.: Vyssh. shk., 1990.
8. Kun L. Vseobshhaja istorija fizicheskoj kul'tury i sporta / Kun L. – perev. s vengerskogo pod obshh. red. V. V. Stolbova. – M.: Raduga, 1982.
9. Losev A. F. Dialektika mifa / A. F. Losev. – M.: Nauka, 1930.
10. Mazov N. Ju. Smyslovoe i jekzistencijal'noe izmerenie sporta / N. Ju. Mazov // Medicina i obrazovanie v Sibiri. – 2008. – №3. – S.19.

11. Olimpijskij sport: 2 t. / V. N. Platonov, M. M. Bulatova, S. N. Bubka [i dr.]; pod obshh. red. V. N. Platonova. – K.: Olimp. I-ra, 2009. – T.1.

12. Pangelova N. Je. Istorija fizychnoi' kul'tury / N. Je. Pangelova. – Navch. posibnyk. – Osvita Ukrainy. – 2010.

13. Sutula V. A. Nekotorye protivorechija v razvitii sovremennoj teorii sporta / V. A. Sutula, Jan Czin'-tjan' // Teorija i praktika fizicheskoj kul'tury. – 2001. – №4. – S.16–17.

14. Suchasnyj tlumachnyj slovnyk ukrai'ns'koi' movy: 65 000 sliv / Za zag. red. d-ra filolog. nauk, prof. V. V. Dubichyn's'kogo. – H.: VD «ShKOLA», 2006.

15. Tymoshenko Ju. Social'no-gumanitarna skladova v systemi pidgotovky fahivciv fizychnogo vyhovannja i sportu / Ju. Tymoshenko // Teorija i metodyka fizychnogo vyhovannja i sportu. – 2007. – №3. – S.120.

16. Shtejnbah V. L. Ot Olimpij do Moskvy / V. L. Shtejnbah. – M.: Det. lit., 1980.

Pinchuk E. A., Doctor of Philosophy, Professor, Head of the Department of Social and Humanitarian Disciplines, National University of Physical Education and sport of Ukraine (Ukraine, Kiev), liga.viktoria@ukr.net

Koliadych E. V., absolutist, National University of Physical Education and sport of Ukraine (Ukraine, Kiev), Mikhail-ibragimov@ukr.net

Physical culture and sports in the historiographical discourse

The article deals with the problems of the formation and modern development of the physical culture and sports worldview as a meaningful cultural value of it as an important construct for the humanization of the historical process. We are talking about the need to form an attractive attitude to sports and physical education as a necessary condition for the formation of the youth's life position. In the context of the «philosophy of sport», the problem of the social role played at different historical stages by sport and physical education in the imagination of people about the strength and beauty of one's body, its content and purpose.

Keywords: sport, physical education, sense, value, historiography, sports and physical worldview.

* * *

УДК [930(47+57):351.854]«1931»

Слободян С. О.,
аспірант кафедри історії нового та новітнього часу,
Чернівецький національний університет
ім. Ю. Федьковича (Україна, Чернівці),
stasslobodian@gmail.com

ЛИСТ Й. СТАЛІНА ДО РЕДАКЦІЇ ЖУРНАЛУ «ПРОЛЕТАРСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ»: КОНТЕКСТ, ЗМІСТ, НАСЛІДКИ

Досліджується одна з найбільш відомих публікацій Й. Сталіна – його лист до редакції журналу «Пролетарська революція» під назвою «Про деякі питання історії більшовизму». Автор вивчає обставини появи листа, аналізує його зміст і реакцію на нього радянських істориків. Незважаючи на емоційність листа, його зміст був чітко підпорядкований політичним цілям Й. Сталіна і його планам на історичну науку. Агресивно захищаючи безрисиць В. Леніна, як «справжнього більшовика», він дав зрозуміти, що і критика нового «вождя» є також неприпустимою. Використання таких висловів, як «гнилий лібералізм» на адресу редакції і «троцькістський контрабандист» на адресу істориків змусило і тих і інших переглянути принципи своєї роботи і значно з більшою увагою ставитися до виступів і публікацій найвищого партійного керівництва. Публікація листа у сукупності з іншими заходами Центрального комітету партії призвела до того, що керівництво написанням найважливіших історичних праць перейшло безпосередньо до Й. Сталіна і його оточення.

Ключові слова: Й. Сталін, Е. Ярославський, сталінізм, історики, історична політика.

Державна політика у галузі історичної науки в СРСР у період сталінізму залишається одним з найбільш цікавих об'єктів дослідження у пострадянській історіографії. На думку англійського вченого Леонарда Шапіро, висловлену ним у праці «Комуністична партія Радянського Союзу» ще в 1960 році, найважливішим досягненням Сталіна у встановленні контролю над

думками було захоплення історіографії партії [18, с. 656]. Поворотним моментом, що ознаменував остаточне утвердження диктатури на «історичному фронті» стала публікація листа Й. Сталіна до редакції журналу «Пролетарська революція» під заголовком «Про деякі питання історії більшовизму» [15].

Науково обгрунтована оцінка цієї публікації, вільна від політико-ідеологічних умовностей стала можливою на теренах Радянського Союзу тільки наприкінці 80-х – на початку 90-х років ХХ ст. Значний вклад у розробку цього питання здійснили радянські історики А. Алаторцева у статті «Радянська історична наука на зламі 20–30-х років» [1] та В. Дунаєвський у статті «Про лист Сталіна до редакції журналу «Пролетарська революція» і його вплив на науку і долі людей» [3]. Обидві праці, опубліковані у збірнику «Історія і сталінізм», зберігають свою наукову цінність і до сьогодні, так само, як актуальними в цілому залишаються і дані їх авторами оцінки впливу листа на історичну науку.

Однак вони дали лише початок дослідженням у цій сфері. За останнє десятиліття була здійснена чимала робота з опрацювання значної кількості архівних матеріалів, які дозволяють значно глибше вивчити контекст листа і прослідкувати за процесами, які відбувалися за межами уже відомих офіційних промов і публікацій. Варто відзначити вагомий вклад укладача збірників документів «Й. В. Сталін. Історична ідеологія в СРСР у 1920–1950 роки: Переписка з істориками, статті і нотатки з історії, стенограми виступів» [12] і (спільно з Д. Бранденбергером) ««Короткий курс історії ВКП(б)». Текст і його історія» [6], які окрім самих документів включають в себе змістовні і досить об'ємні коментарі науковця. Цікавим також для нас є науково-дослідний проект Російського державного гуманітарного університету «Історична наука і партійно-державна ідеологія в епоху сталінізму. 1929–1953 рр.». У рамках нього, крім окремих статей студентів і аспірантів, була видана монографія А. Юганова «Російська національна держава: Життєвий світ істориків епохи сталінізму» [20], у якій на основі численних архівних матеріалів відображена взаємодія істориків і влади.

Як правило, під час висвітлення листа Сталіна до редакції журналу «Пролетарська революція» і пов'язаних з ним подій, дослідники звертають увагу на тон листа і на його довгострокові наслідки, а саме «проробку» окремих істориків і їх репресії у наступні роки. У той же час змісту листа не приділяється достатньо уваги. Мета статті – більш детально розглянути зміст цього важливого документу, проаналізувати його основні акценти і таким чином наблизитися до розуміння причин і цілей його публікації.

Період кінця 20-х – початку 30-х років ХХ ст. характеризується становленням культури особистості Сталіна, утвердженням його влади і сталінської моделі взаємодії влади з творчою та науковою інтелігенцією. Одночасно з витісненням свого останнього крупного політичного опонента в боротьбі за владу – Бухаріна, Сталін почав реалізувати власну лінію державного будівництва, одним з ключових елементів якої було посилення адміністративного, а нерідко і силового тиску на категорії населення, задіяні у різних сферах суспільного і економічного життя країни з метою